

Politološka lektira: što čitati

Christian Axboe Nielsen: Nismo mogli vjerovati: raspad Jugoslavije 1991.-1999.

Srednja Europa, Zagreb, 2021.

Barbara Mašić

doktorska studentica, Fakultet političkih znanosti, Sveučilište u Zagrebu
barbaramasic@gmail.com

Uz pomoć supruge, prevoditeljice Dorotee Smešnjak, i izdavača Srednje Europe, Christian Axboe Nielsen pokušava hrvatskoj čitateljskoj publici dati, iz njegove perspektive objektivan, prikaz razdoblja koje je prethodilo raspadu SFRJ, sâmoga raspada te posljedice koje je on imao na narode koji su živjeli u bivšoj Jugoslaviji. Autor je profesor na Sveučilištu u Aarhusu, a dugo godina je radio u Međunarodnom kaznenom sudu za bivšu Jugoslaviju (dalje u tekstu: MKSJ) u uredu tužitelja te je pozivan iskazivati kao vještak u nekoliko sudskih predmeta (v. Sveučilište Aarhus, 2022). Dugogodišnje proučavanje Jugoslavije, odnosno država na geopolitičkom prostoru Balkana u XX. stoljeću, iznjedrilo je ovo ambiciozno djelo sastavljeno od osam tematskih cjelina, koje međutim, osim pregršt dokumentarističkih i povijesno važnih informacija, pred čitatelja postavlja i neke ideološki obojene ideje i misli, čime se u pitanje može dovesti nepristranost djela. Prva takva pojava je nepodudarnost naslova i sadržaja knjige, koja se očituje već letimičnim pogledom na sadržaj, iz kojeg je vidljivo da je knjiga temeljno posvećena ratu u Bosni i Hercegovini, u okviru raspada Jugoslavije. Nadalje, lako je uočiti autorovo odmicanje od konteksta situacije, što je pojava koja se u tekstu višekratno ponavlja. Počinje benignim izostavljanjem prikaza konteksta napada Zvonimira Bobana na milicijskog službenika (str. 10) u uvodnom dijelu (str. 9-20). Nastavlja se u drugom poglavlju, *Desetljeće krize: od Titove smrti do demokracije i rata, 1980-1990.* (str. 21-70), gdje autor daje povijesno-kronološki pregled zadnjih sto godina sâme ideje jugoslavenstva, izostavljajući povijesni kontekst jugoslavenskih naroda koji su kroz stoljeća bili dijelovi različitih državnih saveza, nerijetko zaraćenih, pa otud i kulturološke, vjerske, svjetonazorske i ine razlike koje su dovele do antagonizama među tim narodima. U istome poglavlju, otkrivajući formulu ekonomskog procvata u šezdesetima te zadovoljstvo jugoslavenskog čovjeka liberalizacijom kretanja radnika, ne prikazuje sve aspekte nezadovoljstva Titovom politikom koja je dovela do nezadovoljstva Hrvata u Jugoslaviji. U petom dijelu, *Od rata dviju zaraćenih strana do rata svih protiv svih – i natrag: Bosna i Hercegovina 1992.-1995.* (str. 157-178), autor uvodi čitatelje u korijene hrvatsko-bošnjačkog sukoba, stvarajući dojam da su Hrvati od početka rata imali ideju

etničkog čišćenja Bošnjaka, opet propuštajući navesti bitne kontekstualne elemente poput 425 000 Bošnjaka izbjeglih iz Bosne i Hercegovine na početku rata, koji su utočište pronašli upravo u državi koja ih, po autoru, želi izbrisati s lica zemlje – Hrvatskoj (Zlatković Winter, 1992; Rogić i dr., 1995, str. 50-52). Konačno, u *Pogovoru* (str. 231-264.), u svezi graničnog spora Slovenije i Hrvatske, piše da je u ljeto 2017. godine arbitražna komisija napokon odlučila da je Slovenija u pravu, no Hrvatska odbija prihvatiti ovu odluku (str. 233), sada već potpuno pristrano propuštajući navesti razlog zbog kojega Hrvatska odbija prihvatiti ovu odluku.

Autorovo neutraliziranje odgovornosti za sukob, posebno kada opisuje rat u Hrvatskoj, potvrđuje se otvoreno na kraju teksta, kada autor izvodi zaključak da su političari koji koriste nacionalizam i „lako zapaljivu povijest“ (str. 264), a takvima smatra Tuđmana i Miloševića, krivi za rat. U poglavlju *Prve pobunjene republike: rat u Hrvatskoj i Sloveniji 1991.* (str. 71-98), autor prikazuje uvod u

Vukovarsku bitku kao sukob srpskih i hrvatskih ekstremista u području oko Vukovara, od kojih se najviše isticala epizoda u Borovu Selu početkom svibnja (str. 88), opet izostavljajući kontekst u kojem je epizoda u Borovu Selu, odnosno masakr dvanaestorice hrvatskih policajaca, nastala.

Čitatelj u jednom trenutku osvještava autorovu tendencioznost u povezivanju cjelina koje se onda potvrđuju citatom, iako se citat odnosi na samo jedan dio cjeline, kao što je to, primjerice, u petom dijelu, *Od rata dviju zaraćenih strana do rata svih protiv svih – i natrag: Bosna i Hercegovina 1992.-1995.* (str. 157-178), u kojemu autor ponavlja nikad dokazanu tezu o Tuđmanovoj podjeli Bosne i Hercegovine u Karađorđevu (str. 159) povezujući ju tendenciozno u cjelinu sa sastankom u Grazu koji se doista citira u presudi Prliću i drugima (MKSJ, 2013, str. 134). Nastavljajući u istom tonu, piše kako je Tuđman sanjao o Banovini Hrvatskoj, te povezuje tu tvrdnju s Tuđmanovim kritikama upućenima predsjedniku HDZ-a BiH, Stjepanu Kljuiću, o kojima se doista govori u presudi Prliću i drugima (str. 160).

Pažljivi čitatelj ove knjige primijetit će nekonzistentnosti pri korištenju izvora, jer se u dijelovima o Bosni i Hercegovini citiraju prvenstveno presude, dok se u dijelovima posvećenim drugim državama citiraju i autori koji osim politološki, djeluju i politički, te su ti izvori obojeni notom pristranosti. Na primjer, pri kraju trećeg dijela, *Prve pobunjene republike: rat u Hrvatskoj i Sloveniji 1991.* (str. 71-98), „otkriva“ neupućenim čitateljima tajnu skrivanu 30 godina, a to je da su hrvatske snage pucale sa zidina na položaje JNA i tako isprovocirale razaranje Dubrovnika, što je teza koju prenose jedino srpski mediji.¹ U četvrtom poglavlju, *Nema povratka: rat u Bosni i Hercegovini 1992.* (str. 99-156), piše da je iz beogradske (i paljanske) perspektive etničko čišćenje Bošnjaka i Hrvata bio odgovor na bojazan Srba da se ne uspostavi granica između Bosne i Hercegovine i Srbije; te kako je, iako ni u jednom trenutku nije došlo do decidirane kampanje protjerivanja Srba iz Sarajeva, „mnogo“ Srba ipak je napustilo grad (str. 128), zbog bošnjačkih paravojskih snaga, citirajući članak o zločinima nad Srbima u Sarajevu do 1995. Od istraživača Nielsenovog kalibra čitatelj očekuje preciznije brojke od „mnogo“, koje je zasigurno bilo moguće pronaći u službenim evidencijama ili sudskim presudama. U poglavlju *Kulminacija i*

¹ Izvorni članak *Srpskog telegrafa* objavljen je u tiskanom izdanju, no najistaknutije tvrdnje sažete su u: Pavić, 2021.

Prikaz: Axboe Nielsen: Nismo mogli vjerovati

kraj: Srebrenica i rat u Bosni i Hercegovini i Hrvatskoj, 1995. (str. 179-212), opisujući završetak rata u Hrvatskoj, autor izlazi iz okvira oslanjanja na sudske izvore, dovodeći u pitanje drugostupanjsku (oslobađajuću) presudu Gotovini i Markaču (str. 204-205). Inzistira na tezi da su zapravo oba naroda mase neuke u tumačenju presuda i zavedene diskursom njihovih vođa, opisujući kako je raspoloženje u Hrvatskoj bilo takvo da se i prije, a još više poslije procesa Gotovini i drugima zatomljivala mogućnost da bi su tijekom Domovinskoga rata počinjeni ratni zločini, što je bila dominantna teza krajnje desnice, ali ne i službene politike.²³ Prvi (i jedini) put autor ulazi u preispitivanje pravomoćne sudske presude, koje je u biti primjenjivo na baš svaku presudu. Pravno gledano, presuda je samo značila da su sudci smatrali da tužiteljstvo nije predočilo dovoljno dokaza koji bi dovelo do zaključka da je ovo dvoje pojedinaca počinilo zločine koji stoje u optužbi. Logički gledano, bilo je moguće, da su optuženici počinili i druge zločine, koji možda nisu navedeni u optužnici, a također je bilo i vrlo moguće, da su drugi pojedinci, osim Gotovine i Markača, počinili zločine (str. 205). U istome poglavlju, autor implicira da su zločin u Dvoru na Uni počinili pripadnici hrvatske vojske, oslanjajući se na zaključke dokumentarnog filma danskih producenata, ne navodeći kaznenoprocenjski epilog tog zločina. O vjerodostojnosti tog filma označenog kao dokumentarni, govori činjenica da je nakon prikazivanja u Sarajevu (na filmskom festivalu) i RTS-u vraćen na doradu za hrvatsko tržište (v. HRT, 2016). Sâm zločin niječu sve uključene strane.

Prividna, skandinavskoj prirodi svojstvena, neutralnost očituje se i u grafičkoj prilagodbi knjige za hrvatsko tržište. Kao što je danski film „vraćen na doradu“, tako je i ova knjiga za hrvatsko tržište adaptivno ilustrirana fotografijom razaranja Dubrovnika, koji se u knjizi spominje na točno pet (5) stranica. Za razliku od Dubrovnika, neki hrvatski gradovi, u ratu razorenih ulica, spominju se mnogo više, Vukovar i okolni lokalitet Ovčara na 20, Zagreb na 33, a Knin na 16 mjesta.

Nielsen je uložio velik trud i napore oko pokušaja objektivnog prikazivanja raspada Jugoslavije i ova knjiga predstavlja doprinos politološkoj i pravnoj literaturi, posebno uz istodobno proučavanje dokumentacije sudskih procesa koje u knjizi spominje. Knjiga bi svakako dobila na težini da je uključio i druge dokumentarističke izvore, primjerice dokumentacije raznih ustanova i udruga koje posjeduju dokumentaciju iz tog vremena, dokumentaciju tijela javne vlasti država bivše Jugoslavije, bivših jugoslavenskih republika, dokumentaciju medijskih kuća koje su u ono vrijeme izvještavale potpuno suprotno o istim događajima (općenito, segment utjecaja medija na raspad Jugoslavije i sâm tijekom rata je tek ovlaš spomenut) i drugih. Zbog inzistiranja na tezi o samo jednoj žrtvi u ratu (Bošnjacima) i izjednačavanju odgovornosti Hrvatske i Srbije za ratna zbivanja i drugih naprijed pobrojanih kritika, objektivni prikaz raspada Jugoslavije ostao je u ovoj knjizi tek u pokušaju.

Literatura

² Sanader je 2005. u intervjuu beogradskom *Danasu* izjavio: „Stojim i dalje iza onog što sam kazao u Kninu na proslavi desete obljetnice Oluje. Ja ću to ponoviti: Oluja je bila veličanstvena vojna operacija u kojoj smo oslobodili središnje dijelove Hrvatske. Ono što se događalo poslije Oluje treba procesuirati, to ne služi na čast ni onima koji su to napravili i treba se od toga ograditi i jasno odvojiti od same Oluje“ (Vlada RH, 2005).

³ Milanović je 2013. povodom posjeta Beogradu je, „odgovarajući na novinarsko pitanje vezano uz oslobađajuće haaške presude hrvatskim generalima kazao da je nakon 'oslobođenja zemlje' ocijenio sramotnim zločine koji su se dogodili“ (Vlada RH, 2013).

HRT (2016). Studio 4: Kontroverze oko filma '15 minuta - Masakr na Dvoru'. *YouTube*. Dostupno na <https://www.youtube.com/watch?v=gSUITBGA6Pc>

Međunarodni kazneni sud za bivšu Jugoslaviju (MKSJ) (2013). Prlić et al. Judgment, Case No. IT-04-74-T. <https://ucr.irmct.org/>. Dostupno na <https://ucr.irmct.org/LegalRef/CMSDocStore/Public/English/Judgement/NotIndexable/IT-04-74/JUD251R2000462232.pdf>

Rogić, I., Esterajher, J., Knezović, Z., Lamza Posavec, V., i Šakić, V. (1995). *Progonstvo i povratak: psihosocijalne i razvojne odrednice progonstva i mogućnosti povratka hrvatskih prognanika*. Zagreb: Sysprint.

Pavić, S. (2021). Sramotna tvrdnja srbijanskog tabloida: 'Granatiranje Dubrovnika 1991. bio je režirani napad Hrvata'. *Jutarnji.hr*. <https://www.jutarnji.hr/vijesti/hrvatska/sramotna-tvrdnja-srbijanskog-tabloida-granatiranje-dubrovnika-1991-bio-je-rezirani-napad-hrvata-15109244>

Sveučilište Aarhus (2022). *Christian Axboe Nielsen: CV*. Dostupno na [https://pure.au.dk/portal/en/persons/christian-axboe-nielsen\(edf4bb99-d66c-447a-89bd-40fa47a75f1d\)/cv.html?id=32506874](https://pure.au.dk/portal/en/persons/christian-axboe-nielsen(edf4bb99-d66c-447a-89bd-40fa47a75f1d)/cv.html?id=32506874)

Vlada RH. (2013). *Milanović i Dačić o otvorenim pitanjima između dvije zemlje*. vlada.gov.hr. Dostupno na <https://vlada.gov.hr/vijesti/milanovic-i-dacic-o-otvorenim-pitanjima-izmedju-dvije-zemlje/10874>

Vlada RH. (2005). *Premijer Sanader: Odnosi SCG i Hrvatske ne mogu se nazvati stagnacijom*. vlada.gov.hr. Dostupno na <https://vlada.gov.hr/vijesti/premijer-sanader-odnosi-scg-i-hrvatske-ne-mogu-se-nazvati-stagnacijom/6478>

Zlatković Winter, J. (1992). Izbjeglice iz Bosne i Hercegovine u Hrvatskoj: uzrok dolaska, regulacija i organizacija prihvata. *Migracijske teme* 8(2), 127-140.